

De Gooikse Orgels

Vergeten meesterwerken

Ghislain Potvlieghe

Een uitgave van de Heemkundige Kring van Gooik

De Gooikse Orgels

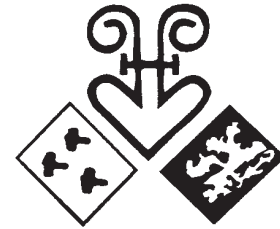
Vergeten meesterwerken

Ghislain Potvlieghe

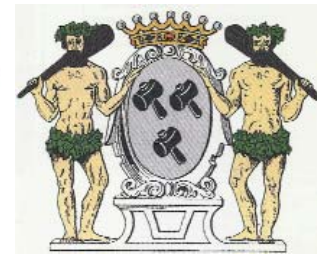
Foto's Jean-Paul De Loecker

Een uitgave van de Heemkundige Kring van Gooik

De Gooikse Orgels
Vergeten meesterwerken
© Ghislain Potvlieghe
Uitgave van de Heemkundige Kring van Gooik 2015
Druk: ABC
D/2015/4794/2

HEEMKUNDIGE KRING
VAN GOOIK

CIP
Titel: “De Gooikse Orgels”
Auteur: Ghislain Potvlieghe
Vormgeving: Johnny Van Bavegem
Foto's en administratie: Jean-Paul De Loecker
Uitgever: Heemkundige Kring van Gooik VZW
68 blz., 21 x 21 cm, 1ste druk
In de reeks: Bijdragen tot de Gooikse Geschiedenis - deel 36
ISBN: 9789082390919 - NUR 664 en 693 - SISO 987.4 en 789.131
Trefwoorden: Gooik, Kerkorgel, Kerk

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever of betrokken auteur.

De auteur is verantwoordelijk voor de inhoud en illustratie van zijn bijdrage, tenzij anders vermeld.

Woord vooraf

Als voorzitter van de Heemkundige Kring van Gooik heb ik al voor de meeste uitgaven van onze vereniging een ‘woord vooraf’ geschreven. En heel vaak was ik van nabij betrokken bij het maken van het betrokken boek. Deze keer was dat niet anders en nu ging het zelfs nog een stap verder: door het nemen van de foto’s van de orgels - het onderwerp van deze uitgave - is die betrokkenheid nog groter. Voeg daarbij het feit dat deze prachtige instrumenten, die op het eerste zicht nog in redelijke staat zijn, voor een groot deel op sterven na dood zijn. En dat ik die lijdensweg van heel dicht heb meegemaakt doorheen de periode van het maken van dit boek.

Wat wij als Gooikenaars niet meer (wilden) zien, als het over de belabberde toestand van onze vier kerkorgels gaat, heeft Ghislain Potvlieghe me mondeling heel duidelijk gemaakt in de periode dat we met dit onderwerp bezig waren, maar het wordt ook heel duidelijk in de neerslag van zijn ervaringen in dit boek. Dit is niet alleen een beschrijving van de toestand van onze vier orgels in Gooik, Kester, Leerbeek en Oetingen, het is ook een beetje een aanklacht geworden tegen de verloedering van deze heel mooie unieke orgels in onze vier kerken. Zoals ook Tim Juwet het zegt in zijn inleiding, we moeten ons niet voortdurend zorgen maken over het feit of de kerken nog een religieuze functie zullen hebben in de toekomst? Nee, we moeten ons zorgen maken over het belangrijk, uniek erfgoed in onze kerken: de kerkorgels, die dreigen verloren te gaan. Daarvoor is dit boek in zekere zin geschreven: naar alle verantwoordelijken van onze gemeente, aarzel niet om in een dossier tussenbeide te komen, indien dat noodzakelijk is.

Laat ons toch nog positief blijven: onze orgels zijn er nog en zijn misschien niet allemaal reddeloos verloren. Toch is het vijf voor twaalf en moet er actie komen. We hopen dat dit boek(je) ertoe zal bijdragen dat een aantal mensen gaan zeggen: dit zijn prachtige orgels, vooral al wat de bouw betreft, en wellicht zal ook de klank wel zeer mooi zijn. Laten wij er iets aan doen! Laten wij onze stem horen bij de echte verantwoordelijken en eisen dat er zo snel mogelijk opgetreden wordt om te redden wat er te redden valt, wat deze unieke muziekinstrumenten betreft!

Ik wil ook iedereen bedanken die op één of andere manier heeft bijgedragen tot de afwerking van dit boek. Onze grootste dank gaat vanzelfsprekend uit naar auteur Ghislain Potvlieghe: die zijn kennis over orgels met ons wil delen. Als ex-leerling van Ghislain ben ik heel fier dat hij dit werk voor ons heeft geschreven!

Heel wat Gooikenaars hebben ons ook spontaan geholpen bij één of andere activiteit: kerken openen, opgehaalde info bezorgen, enz... Elk met hun eigen blik op de zaak, die dikwijls zeer klaar en duidelijk was. Daarnaast bedank ik ook Tim Juwet als kenner, maar ook als medewerker van dit boek. Tenslotte is er zoals altijd onze lay-outman Johnny Van Bavegem, die er weer voor gezorgd heeft dat het een écht boek is geworden, met de mooie schikking van foto’s en tekst.

Inhoudstafel

Woord vooraf - Jean-Paul De Loecker	3
Inhoudstafel.	4
Inleiding - Tim Juwet	5
Het monumentale orgel van de Sint-Niklaaskerk te Gooik	9
Het orgel in de Sint-Ursmaruskerk te Oetingen	23
Het orgel in de Sint-Martinuskerk te Kester.	35
Het Nicolaes Le Royer-orgel in Leerbeek	47
Verklaring sommige woorden.	63
Foto-impressies - Voorbereidend werk.	64

Inleiding

Waarde lezer,

Als kleine jongen werd ik betoverd door het orgelspel van de organisten van de Gooikse Sint-Niklaaskerk. Zij speelden 's zondags afwisselend de hoogmis op het pretentieloze koororgeltje dat in het jaar 1983 werd gebouwd, een jaar eerder dan mijn geboortjaar. Voor mijn kleine oortjes klonk het toen reusachtig. Enkele jaren later keek ik als misdienaar recht op het grote orgel van Loret. Telkens wanneer de pastoors hun preek begonnen, liet ik mij betoveren door de monumentale aanblik van de grote orgelkast, hoog op het doksaal. Hoeveel pijpen stonden er wel niet in? Hoe groots zou dat orgel ooit geklonken hebben? Zou... want helaas, het orgel zweeg al sinds de jaren 1960. Nooit heb ik het een noot horen spelen, nooit heb ik geweten hoe Loret zijn kunstwerk heeft geklonken. Ik begreep niet waarom orgels moesten zwijgen. Ik hoorde enkel de ouderlingen vertellen over hun kindertijd. De tijd van koster Ballon, koster Omer Daman en Meester Jozef Dooms. Een tijd waarin 'Filleken van de Nieuwe Cam' als jongen '*den eulger*' mocht '*goen stampen*'.

Die herinneringen uit mijn jeugd zorgen er voor dat ik geregeld mag genieten van telkens dezelfde zoete droom. Ik zit dan aan het Loretorgel van Gooik, hoog op het doksaal. Het eikenhout ruikt naar bijenwas. Links en rechts van mij staan een vijftiental registerknoppen, een ruime keuze, voor mij het oude klavier. De windvoorziening in het orgel zoemt zachtjes. Ik kies enkele registers, zoek dan het juiste akkoord op het klavier. Daar klinkt het dan. De zachte klanken van Hippolyte Loret vullen de kerkruimte. Het monumentale instrument doet het houten doksaal daveren en laat de barokke en gotische gewelven zingen. Jammer genoeg komt de ochtend. Dan blijkt het slechts een droom te zijn. Het orgel speelt immers niet meer. De motor ligt stil. Het monument staat er enkel wat te pronken, maar de mot zit in de bonte mantel. Ons instrument zwijgt. De organist blijft dromen.

Jeugdherinneringen en dromen staan helaas ver van de realiteit. Als zestienjarige maakte ik kennis met het historische, maar tegelijk vergeten orgel van Leerbeek. Ik werd organist van de Sint-Pieterskerk en mocht er spelen op het deels gerestaureerde instrument van Nicolaes II Le Royer. Wat een vreemd klavier had dat instrument. Er waren immers veel minder toetsten dan ik gewend was te zien. Slechts geleidelijk aan besepte ik dat het unieke instrument een rijke geschiedenis had. Hoe kon het dan dat er amper pijpen in de mooie orgelkast stonden? Er waren immers slechts drie registers gerestaureerd. De rest van het instrument kwam ik tegen onderweg naar het doksaal: onder de trap, onder de toren, tus-

sen stof en spinnenwebben. Ik hoorde vertellen over gerechtelijke processen in Brussel. Ik hoorde vertellen over onmacht. Het orgel had helaas weinig te vertellen. Het mocht maar voor een derde meer spreken. De organist liet zich beperken, maar volhardde.

Later beklom ik ook de doksaaltrappen van Kester en Oetingen. Hoe vals die machines ook klonken, toch koos ik er voor de vage schim van hun diep verborgen historische ziel de kerkruimte in te sturen. Maar hoezeer kan men een organist doen lijden? De klavieren van deze instrumenten werden ooit in latere tijden toegevoegd aan het oorspronkelijke monument. Men zou ze kunnen vergelijken met oude typmachines waarvan de stramme toetsen geregeld blijven hangen. Als een technicus dook ik noodgedwongen in de buik van de machines om er het probleem te fiksen, slechts voor even, want eer de kerkdienst was afgelopen, had hetzelfde scenario zich nog driemaal herhaald. Ook deze orgels hadden nog weinig te vertellen. Nieuwe pijpen en nieuwe mechanieken uit latere tijden hadden ook deze monumenten haast volledig het zwijgen opgelegd. De organist zwoegde hard, maar bleef de historische pijpen van levensadem voorzien.

De orgels die in dit boek door Ghislain Potvlieghe staan beschreven, zijn in de jaren 1970 als monument erkend door onze Vlaamse gemeenschap. Maar hoe hebben wij deze instrumenten sindsdien laten verkommeren? Ooit strooiden zij hun kunstige klanken neer op onze voorouders die in onze even gehavende kerken werden gedoopt, gevormd, gehuwd, geëerd, begraven. Ooit zongen zij met fierheid over onze dorpen. Ooit vulden ze de Breugelse buiken met diepe klanken, of deden ze de haren overeind komen met hun plechtige hoge tonen. Vandaag zijn ze vergeten. Ze zijn oud, versleten, ze zouden veel geld kosten, en vooral...ze staan in kerken. Oude plaatsen die steeds minder relevant geworden zijn. Laat ons daar dus maar over zwijgen. Dat is toch verleden tijd, of niet...?

Wat wij ons allen moeten afvragen is hoe we in de toekomst met het weinige erfgoed in onze dorpen zullen omgaan. Zou een wandelaar niet speciaal een ommetje maken naar de kerk van Leerbeek voor het unieke orgel van Le Royer, één van de weinige 17de eeuwse orgels die nog bewaard zijn in ons land? Zou een liefhebber niet naar Gooik en Oetingen afzakken om er de kunstwerken van Loret te aanhoren, voorlopers van de monumentale Loretorgels van de Brusselse Finisterrekerk en de abdijkerk van Averbode? Moeten we hier nog langer over zwijgen of laten we onze orgels terug spreken met de luister van weleer?

We moeten vooruit durven kijken met een blik op de verdere toekomst. Onze kerken zullen binnen afzienbare tijd multifunctionele ruimten worden. De orgels zullen in die context meer dan enkel begeleidingsinstrumenten bij de liturgie zijn. Ze zullen zich ten volle kunnen uiten als unieke historische kunstwerken, als de schitterende kroonjuwelen van onze prachtige plattelandsdorpen, vlakbij de hoofdstad van Europa. Laten we ze dan ook restaureren met die context voor ogen. We hebben niet het zoveelste orgel nodig waarop we literatuur in alle toonaarden en uit alle tijden kunnen vertolken. We moeten voor onze orgels, net als de volksmuzikant dat zou doen voor zijn volksinstrumenten, kiezen voor historische authenticiteit. Het is immers die authenticiteit die ons Pajotten zo typeert. Laat ons daarover spreken, discussiëren, nadenken, plannen maken...

Veel leesplezier. Veel luisterplezier...wie weet, ooit, laat ons dromen...

Tim Juwet

De Gooikse Orgels - vergeten meesterwerken - Ghislain Potvlieghe

Wie over orgelmuziek in Vlaanderen spreekt, kan moeilijk om de naam van Ghislain Potvlieghe heen. Al in de jaren 1960 publiceerde hij artikels over onze orgels in de streek en verder, in tijdschriften zoals 'Eigen Schoon en De Brabander' en 'De Brabantse Folklore'. Daarnaast bracht hij ook al een aantal eigen werken uit over orgels, o.a. 'Orgelkunst in Vlaanderen', een uitgave van het Mercatorfonds. Hij is een autoriteit, wat kennis over deze prachtige, maar vaak vergeten muziekinstrumenten betreft. Vorig jaar konden wij hem strikken om over onze vier Gooikse orgels te schrijven in ons tijdschrift 'Gooik'. Het werden vier uitgebreide stukken over twee Loret-orgels, één Anneessens en één Le Royer-orgel, het pronkstuk van onze gemeente, dat zich bevindt in de kerk van Leerbeek.

Dit boek is een bewerkte versie van deze vier artikels, in een specifieke opstelling, met meerdere aanvullingen en ook werden nog heel wat nieuwe foto's (van Jean-Paul De Loecker) bijgevoegd. De teksten zijn geschreven in een verhalende stijl en evenzeer voor de professioneel als voor de liefhebber bedoeld. Ze proberen op een luchtige, maar toch enigszins kritische toon, de lezer wegwijs te maken in een specifieke materie die de kerkorgels toch zijn. Ze laten de lezer op een heel andere manier kijken naar die soms magistrale, soms lieflijke instrumenten die zich achteraan in de kerken van Groot-Gooik bevinden. Ze staan daar wat verloren, soms helemaal naar de kant geduwd, maar dit werk van Ghislain Potvlieghe haalt ze terug naar voor, wil ze opnieuw naar de mensen brengen, voor wie ze bestemd waren/zijn. Bekijk ze goed op de vele detailfoto's, die ons een ander beeld geven van deze instrumenten. Lees de teksten en leer bij hoe en wanneer deze instrumenten in onze kerken zijn gekomen, van wie ze zijn en wat deze mensen betekend hebben in de wereld van het kerkorgel. Dan zal ons doel bereikt zijn: weer interesse opwekken voor soms eeuwenoude 'muziekmeubels', die we jarenlang hebben laten verkommeren en waarvoor zoveel kenners ons benijden, omdat deze te vinden zijn in onze kleine Pajotse gemeente.

leden: 10,00 € - niet-leden: 12,50 €

